

Харківський національний університет внутрішніх справ
Науково-дослідна лабораторія з проблем протидії злочинності

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ
підполковник поліції

Д.В. Швець
«24» листопада 2017 р.

НАУКОВИЙ ЗВІТ

**за результатами соціологічного моніторингу рівня сприйняття корупції та
ефективності заходів із протидії та запобігання корупційним проявам в
Харківській області**

«Корупція у повсякденному житті харків'ян – 2017»

Заступник завідувача науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності ХНУВС
кандидат соціологічних наук, доцент
підполковник поліції

О.О. Сердюк
«23» листопада 2017 р.

Харків
ХНУВС
2017

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ	3
1. Сприйняття корупції	4
2. Громадська думка про заходи з протидії корупції	10
3. Досвід щодо корупції	13
Висновки	21
Додаток 1. Соціологічна анкета	23

Авторський колектив:

Сердюк О.О. – керівник дослідження, аналіз даних та написання звіту

Базима Б.О. – аналіз даних, написання звіту

Шорохова Г.М. – введення даних

Галкіна О.М. – введення даних

Гладкова Є.О. – введення даних

Лещенко О.С. – введення даних

УДК 316.624:343.97

Сердюк О. О. Корупція у повсякденному житті харків'ян – 2017 : Науковий звіт за результатами соціологічного моніторингу рівня сприйняття корупції та ефективності заходів із протидії та запобігання корупційним проявам в Харківській області : [науковий звіт / Сердюк О. О., Базима Б.О.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2017. – 25 с.

© Сердюк О. О., Базима Б.О., 2017

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017

ВСТУП

Відповідно до Плану заходів Харківського національного університету внутрішніх справ на виконання регіональної Програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2016-2017 роки, затвердженої рішенням обласної ради від 29 жовтня 2015 року №1332-VI, з метою проведення соціологічного моніторингу рівня сприйняття корупції та ефективності заходів із протидії та запобігання корупційним проявам з метою розроблення додаткових заходів із протидії корупції (п. 1.5. розділу 3 Програми) було проведено п'яте соціологічне дослідження громадської думки мешканців м. Харкова щодо оцінювання сучасного стану, латентності, причин та умов, що породжують корупцію, з метою удосконалення заходів щодо запобігання і протидії корупції в Харківській області.

Перше опитування проводилось у грудні 2013 року, друге – у жовтні 2014 року, третє - у жовтні 2015, четверте – у жовтні 2016 п'яте також в жовтні і тривало 3 дні. В опитуванні 2017 року були задіяні 36 інтерв'юерів (курсанти навчальних груп Ф3-405 та Ф3-109 факультету №3 у рамках практичних занять з методики польових соціологічних досліджень з вивчення громадської думки). Отримані дані характеризують громадську думку та досвід мешканців м. Харкова щодо проблеми корупції станом на жовтень 2017 року.

Обсяг вибіркової сукупності 2017 р. склав 622 респондента - мешканців м. Харкова у віці 16 і більше років. Параметри вибіркової сукупності за ознаками статі, віку та району проживання відображають модель генеральної сукупності, обсяг якої складає 1 451 377 чол. (наявне населення станом на 01.10.2017), і відповідають вимогам щодо репрезентативності – при довірчій вірогідності 95% похибка результатів складає:

- для показників близьких до 50% $\pm$ 3,94%;
- для показників близьких до 25% $\pm$ 3,4%;
- для показників близьких до 10% $\pm$ 2,36%;
- для показників близьких до 5% $\pm$ 1,71%.

Опитування проводилось методом структурованого особистого інтерв'ю «віч-на-віч» (face-to-face). Тривалість інтерв'ю складала 10-15 хвилин. Отримані дані були математично оброблені за допомогою програмного пакету для статистичної обробки даних соціологічних опитувань SPSS (v. 22.0). Соціологічна анкета «Корупція у повсякденному житті харків'ян» представлена у додатку 1.

1. Сприйняття корупції

Респондентам було поставлено питання «Як Ви вважаєте, наскільки серйозною є проблема корупції для України?». Процентний розподіл відповідей представлений у таблиці 1, з якої добре видно, що більшість харків'ян (65,1%) вважає проблему корупції серйозною для України. Вагається в своїй оцінці 24,4% респондентів, оцінюють цю проблему як «скоріше не серйозну, ніж серйозну» 8,1%, а тих, хто вважає цю проблему «абсолютно не серйозною», лише 2,4%. Однак у порівнянні з 2013-2016 р. зменшилась загальна кількість харків'ян, що вважає корупцію серйозною або скоріше серйозною проблемою (з 79,4% у 2013 та 82,5% у 2014 р., до 65,1% у 2017р.), а також тих респондентів, які оцінюють проблему корупції як дуже серйозну, особливо у порівнянні з 2014 роком.

Процентний розподіл відповідей респондентів перерахований у індекс, який коливається від +1 – «дуже серйозна» проблема до -1 – «абсолютно не серйозна» проблема. У такому вигляді дані сприймаються більш наглядно. **Зниження гостроти проблемі корупції у масовій свідомості**, можливо, пов'язано з тим, що Україна зіткнулась з війною та низкою гострих соціально-економічних проблем, на фоні яких корупція сприймається не так гостро. Ще однією причиною можуть бути реформи, які здійснює влада.

Таблиця 1.

**Процентний розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, наскільки серйозною є проблема корупції для України?» (% від тих, хто відповів)
(Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015 2016 та 2017 роки)**

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Дуже серйозна	44,8	53,2	35,4	38,8	25,1
Скоріше серйозна, ніж ні	34,6	29,3	33,7	31,8	40
Важко відповісти	17,3	13,1	19,9	16,8	24,4
Скоріше не серйозна, ніж серйозна	3,3	2,4	6,8	8,9	8,1
Абсолютно не серйозна	0	1,7	4,2	3,7	2,4
Індексна оцінка	0,6	0,65	0,45	0,46	0,38

В таблиці 2 представлено процентний розподіл відповідей на запитання «Як би Ви оцінили рівень корупції в Україні та м. Харкові?». На рисунку 1 подані ті ж самі дані, але, для спрощення оцінки отриманих даних, перераховані у індекс, який коливається від 0 – «дуже низький» рівень корупції до 1 – «дуже великий» рівень корупції.

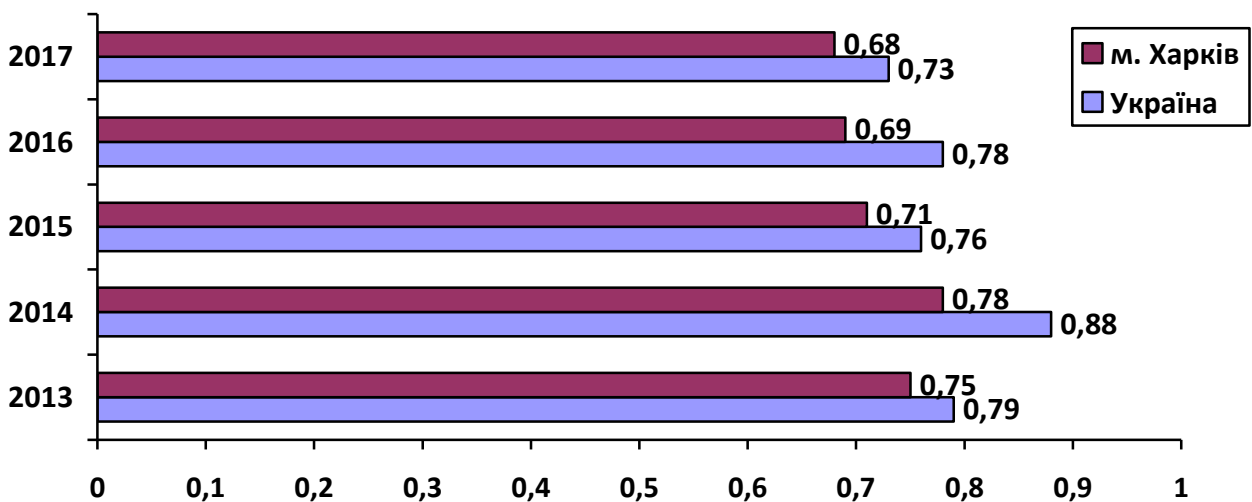
Ми бачимо, що харків'яни традиційно оцінюють рівень корупції в Україні як більш високий ніж у м. Харкові. Така ж картина спостерігалася і у минулому році, але зараз різниця не така драматична, як була у 2014 році. Оцінка рівня корупції в цілому по Україні зменшилась і стала навіть нижче

рівня до кризового 2013 року. Аналогічна динаміка стосується і Харкова, у якому, як вважають респонденти, корупція знизилась більше.

Таблиця 2.

Процентний розподіл відповідей на запитання «Як би Ви оцінили рівень корупції в Україні та м. Харкові?» (% від тих, хто відповів)
(Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015 2016 та 2017 роки)

	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	Україна	Харків	Україна	Харків	Україна	Харків	Україна	Харків	Україна	Харків
Дуже високий	38,7	31,6	62,8	42,0	39,6	30,5	44,5	28,9	31,4	25,6
Вище середнього	39,1	39,5	26,4	31,4	31,3	30,5	25,7	26,8	35,2	31,4
Середній	16,0	21,9	9,2	19,3	17,4	26,1	18,6	28,3	23,3	30,1
Нижче середнього	2,0	3,9	0,3	2,8	5,7	6,9	4,9	6,5	4,5	7,3
Дуже низький	0,6	0,4	0,3	1,2	2,6	2,6	1,4	2,5	2,3	2,6
Важко відповісти	3,7	2,7	0,9	3,2	3,4	3,4	4,8	6,9	3,4	3,1

Рисунок 1. Індекс суб'єктивної оцінки рівня корупції. Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015 2016 та 2017 роки.

Для визначення сприйняття рівня розповсюдженості корупції респондентам було поставлено питання «Як, на Вашу думку, змінився рівень корупції у м. Харкові, протягом останніх 12 місяців?». Процентний розподіл відповідей представлений у таблиці 3, з якої видно, що за оцінками харків'ян темп росту корупції у м. Харкові протягом останніх 12 місяців має деяку тенденцію до збільшення у порівнянні з минулим роком – так вважає кожен третій з опитаних (31%). Трохи менше половини опитаних (48,0%) вважають його незмінним, і 15,1% відмічають його зменшення. Як відмічалось раніше, це може бути як наслідком антикорупційної політики влади, так і наслідком впливу більш актуальних соціальних проблем на свідомість респондентів.

Процентний розподіл відповідей респондентів перерахований у індекс, який коливається від +1 – «суттєво збільшився» до -1 – «значно зменшився». Значення індексу залишається позитивним, респонденти сприймають рівень корупції як зростаючий, та темпи його зростання трохи прискорилися.

Таблиця 3.

Процентний розподіл відповідей на запитання «Як на Вашу думку змінився рівень корупції у м. Харкові, протягом останніх 12 місяців?»
(% від тих, хто відповів). Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки.

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Суттєво збільшився	17,2	17,1	10,7	9,2	11,8
Незначно збільшився	26,6	18,5	17,4	18,9	19,2,0
Не змінився	46,4	46,0	48,9	42,8	48,0
Незначно зменшився	3,9	9,8	12,3	16,0	13,1
Значно зменшився	0,6	1,2	3,3	3,5	2,0
Важко відповісти	5,3	7,3	7,5	9,5	5,9
Індексна оцінка	0,29	0,22	0,11	0,07	0,13

Для визначення суб'єктивного сприйняття шкоди від корупції респондентам було поставлено питання «Як на Вашу думку – чи шкодить корупція: Україні як державі, добробуту громадян, Вам особисто?». Процентний розподіл відповідей представлений у таблиці 4.

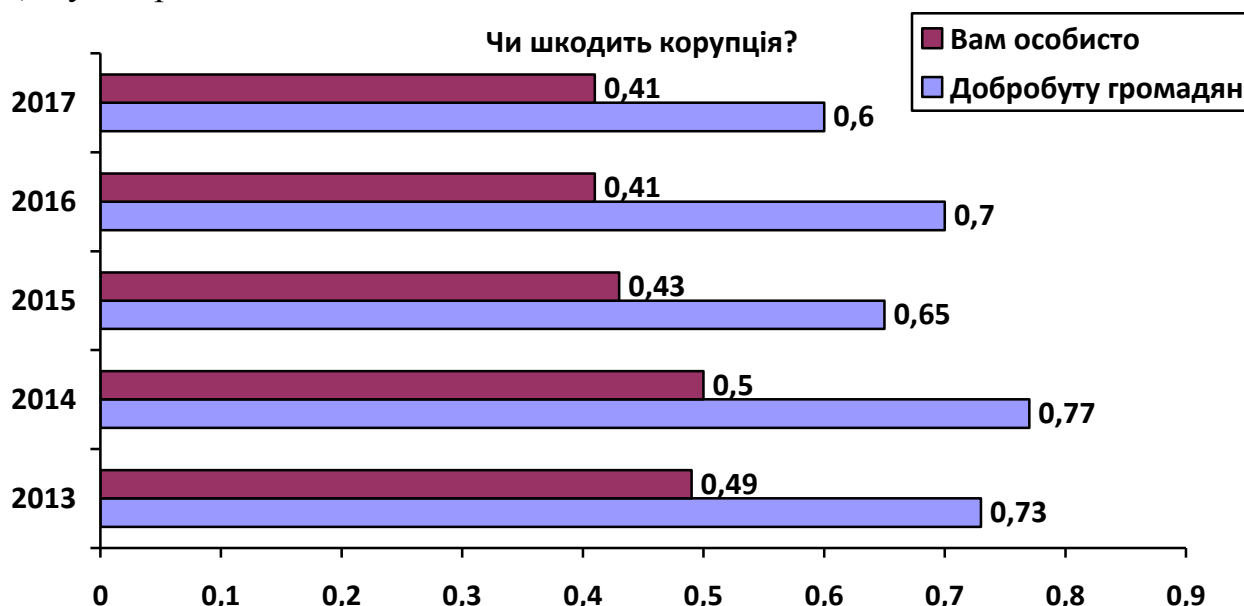
Таблиця 4.

Процентний розподіл відповідей на запитання «Як на Вашу думку – чи шкодить корупція: добробуту громадян, Вам особисто?»
(% від тих, хто відповів) Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки.

	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017	
	Добробуту громадян	Вам особисто	Добробуту громадян	Вам особисто	Добробуту громадян	Вам особисто	Добробуту громадян	Вам особисто	Добробуту громадян	Вам особисто
Так, шкодить	56,6	39,5	68,0	55,7	60,4	45,9	60,3	41,7	50,9	37,5
Скоріше за все шкодить	37,0	41,5	23,9	19,0	23,9	25,9	25,4	25,8	34,2	36,8
Скоріше за все не шкодить	3,9	9,9	2,9	12,5	7,6	14,8	5,4	12,2	8,1	14,3
Ні, не шкодить	0,6	5,4	1,6	9,0	4,0	8,8	3,7	11,2	3,4	7,2
Важко відповісти	1,9	3,7	3,6	3,9	4,2	4,6	5,2	8,9	3,4	4,1
Індексна оцінка	0,73	0,49	0,77	0,50	0,65	0,43	0,7	0,41	0,6	0,41

З таблиці 4 ми бачимо, що в цілому харків'яни вважають корупцію шкідливим явищем, але вони схильні оцінювати шкоду від корупції для себе особисто як меншу ніж для добробуту громадян країни. У порівнянні з даними 2016 р. кількість респондентів, які вважають, що корупція їм особисто не шкодить (загалом «не шкодить» та «скоріше не шкодить»), залишається стабільною - 21,3% (у 2016 таких було 23,4%). Тобто **близько чверті харків'ян не відчуває особисто для себе особливих незручностей від корупційних явищ.**

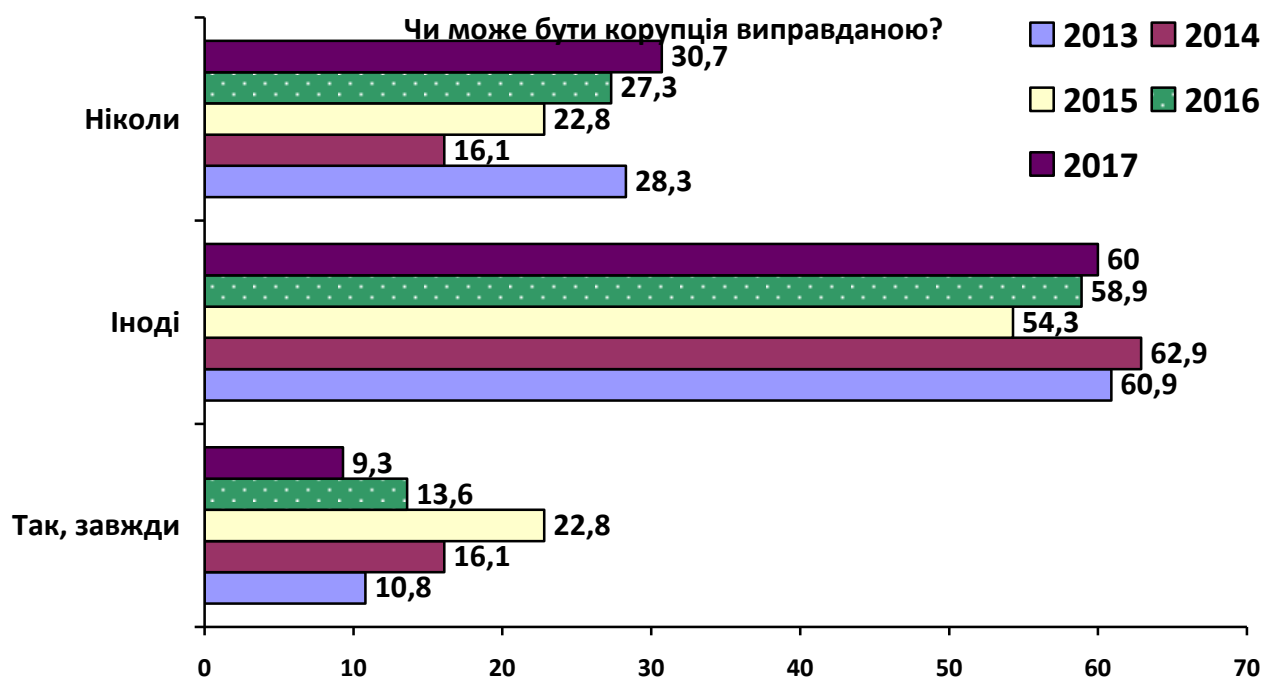
Процентний розподіл відповідей респондентів стосовно шкоди від корупції був перерахований у індекс (рисунок 2), який коливається від +1 – «так, шкодить» до -1 – «ні, не шкодить». Ми бачимо, що значення індексу зменшились, навіть у порівнянні з докризовим 2013 роком. Зменшення цього показника свідчить про **процес нормалізації корупції у суспільній свідомості.** Це дуже тривожний симптом.

Рисунок 2. Суб'єктивне сприйняття шкоди від корупції. Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки.

Для визначення **суб'єктивної готовності до корупційних практик** респондентам було поставлено питання «На Вашу думку, чи може надання хабара, неофіційних послуг або подарунка бути виправданим, якщо це необхідно для вирішення важливої для Вас справи?». Процентний розподіл відповідей представлений на рисунку 3. Після того, як у 2014 році лише 16,1% харків'ян вважали, що корупція не може бути виправданою ніколи, в 2015-2017 роках становище декілька поліпшилось: вже 30,7% респондентів ні при яких умовах не виправдовують корупційні дії. Дивлячись на малюнок 3, можна зробити висновок, що думки про допустимість корупції у харків'ян вже не так поляризовані як раніше (у 2015 р.) – кількість респондентів, що повністю виправдовують корупцію в два з половиною рази менше, ніж тих, хто її

повністю засуджує, а більша частина респондентів (60,0%) займає середню позицію, виправдовуючи корупцію в окремих обставинах.

Рисунок 3. Процентний розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, чи може надання хабара, неофіційних послуг або подарунка бути виправданим, якщо це необхідно для вирішення важливої для Вас справи?» (% від тих, хто відповів). Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки.

З метою виявлення того, який існує **образ корупції у суспільній свідомості** харків'ян, респондентам було запропоновано відповісти на запитання «Що, на Вашу думку, означає корупція для людей та суспільства?». Респондентам потрібно було обрати чотири відповіді з перерахованих восьми, які на їх думку є основними в Україні (це запитання було відсутнє під час першого опитування 2013 р.). Процентний розподіл відповідей на це питання представлений на рисунку 4 з якого видно, що більше третини респондентів називає серед головних ознак корупції такі, як «Корупція як іржа роз'їдає суспільство та гальмує будь-які позитивні зрушення», «Корупція спотворює людей, бо привчає не поважати закони, збагачуватися без міри та не мати сумління». Це означає, що більше **40% респондентів відмічають в першу чергу негативні наслідки корупції** і демонструють усвідомлення того, що корупція є чинником, який має руйнівний вплив на суспільство та державні інститути.

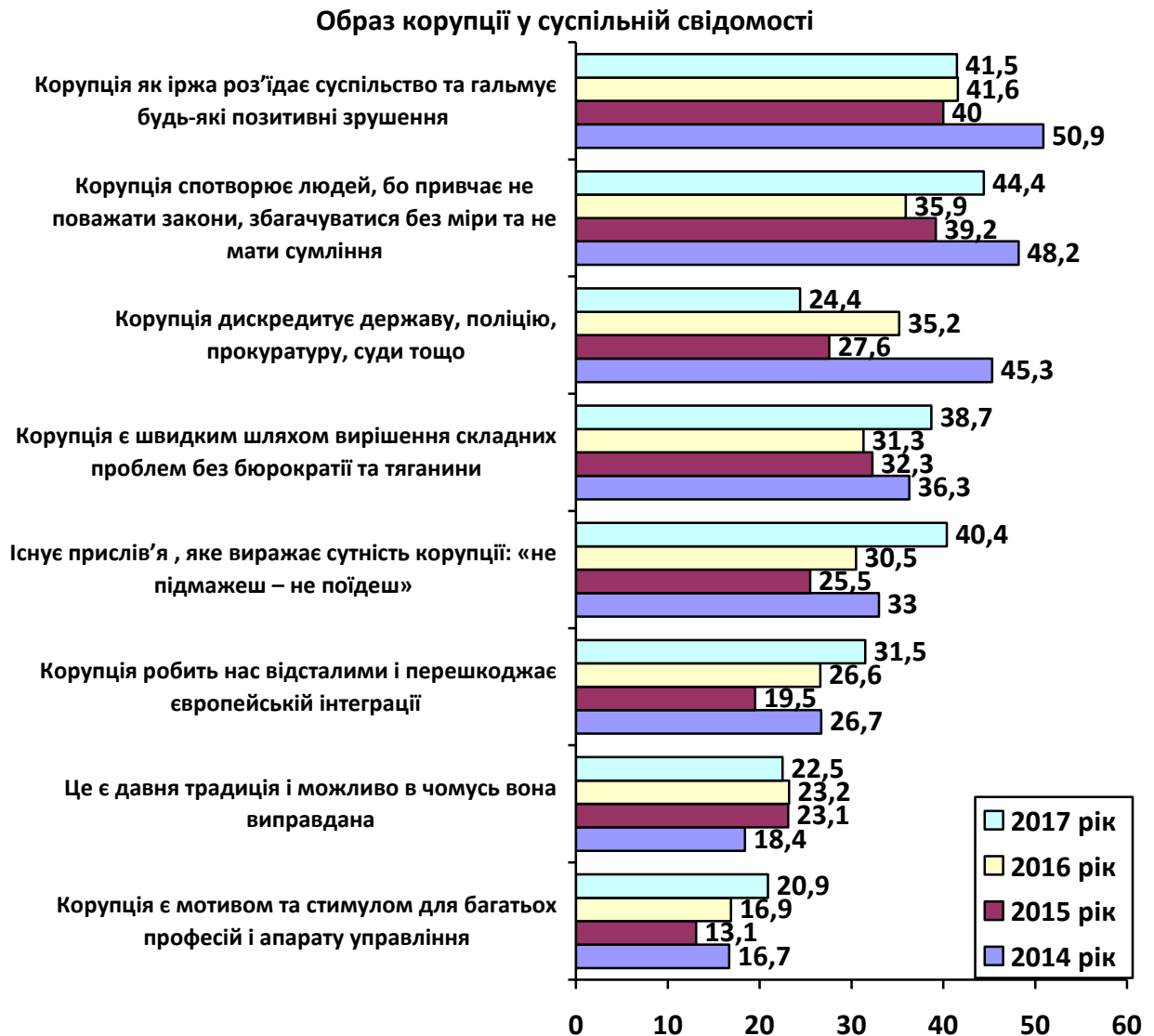
Більш ніж кожен третій респондент позначає, що «Корупція є швидким шляхом вирішення складних проблем без бюрократії та тяганини» та згадує прислів'я, яке виражає сутність корупції: «не підмажеш – не поїдеш» Кожен п'ятий вказує, що «Це є давня традиція і можливо в чомусь вона виправдана». Тобто наряду з усвідомленням негативного впливу корупції на суспільний уклад респонденти вказують на

функціонально позитивний характер корупції, на її спроможність «вирішувати питання».

Майже третя частина респондентів вважає, що «Корупція робить нас відсталими і перешкоджає європейській інтеграції». 20,9% вважають, що «Корупція є мотивом та стимулом для багатьох професій і апарату управління».

Таким чином в свідомості харків'ян існує своєрідне розщеплення в плані ставлення до корупції: з одного боку вони її рішуче засуджують і розуміють все її негативні наслідки, а з іншого виправдовують її існування, як зло в ім'я блага.

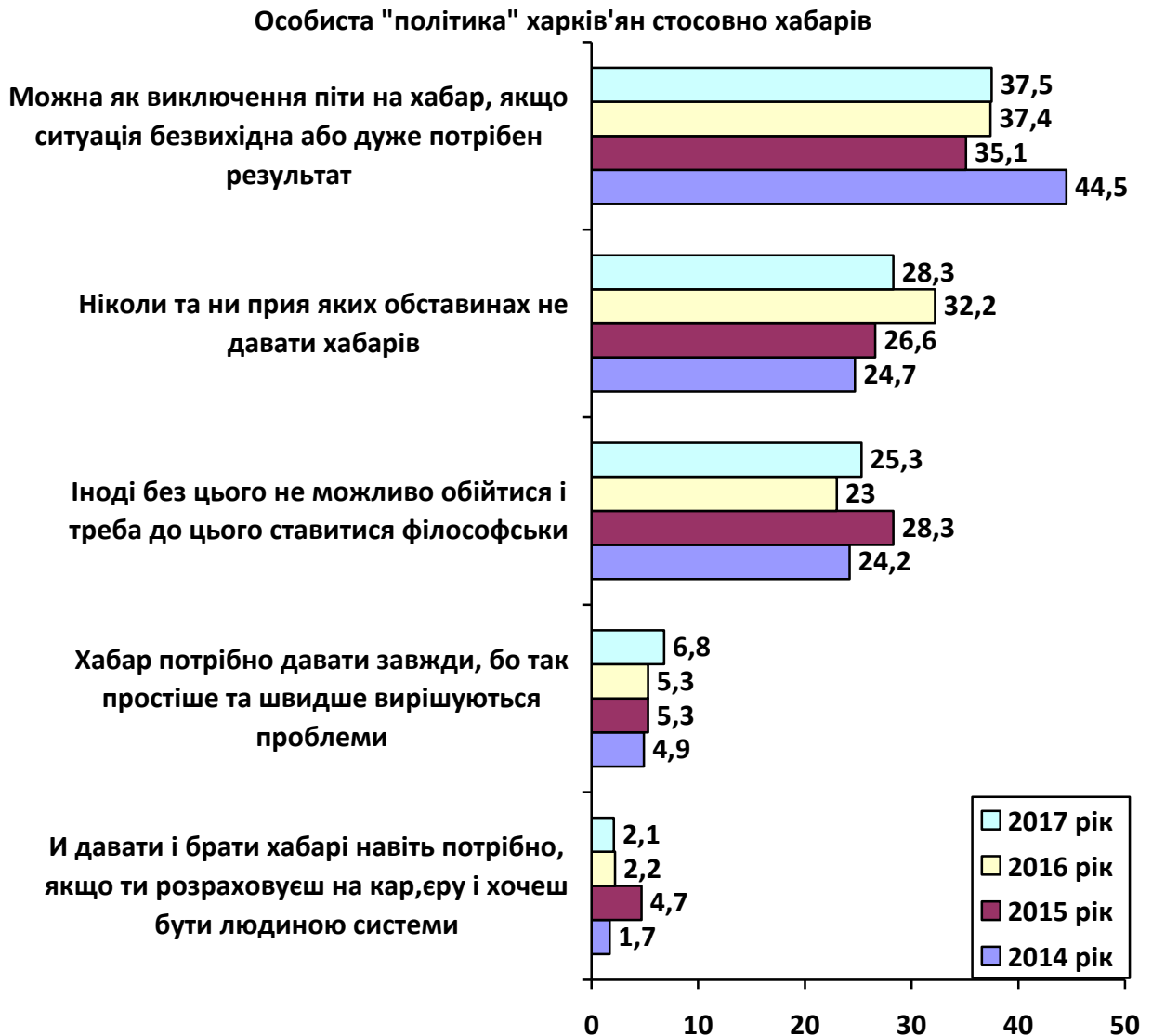

Рисунок 4. Процентний розподіл відповідей на запитання «Що, на Вашу думку, означає корупція для людей та суспільства?» (% від тих, хто відповів). Порівняльні дані за 2014, 2015, 2016, та 2017 роки.

З метою визначення поведінкових установок щодо корупційних практик респондентам було встановлено питання «Яка Ваша особиста політика стосовно хабарів?», процентний розподіл відповідей на нього представлений на рисунку 5. Звертає на себе увагу, що процент респондентів, які готові до корупційних стосунків (вважають, що «Можна як виключення

взяти хабар, якщо ситуація безвихідна або дуже потрібен результат») практично не змінився в порівнянні з 2016 роком. І частка тих, хто корупцію для себе вважають неприйнятною («Ніколи та ні при яких обставинах не давати хабарів») зменшилась на 4%. Це є свідченням зростання поляризації у свідомості харків'ян щодо їх ставлення до корупції.

В цілому відповіді респондентів, як і рік тому, свідчать про **переважання толерантності до хабарів над нетерпимістю**, що не може не турбувати, оскільки подібна толерантність є благодатним підґрунтям не тільки для збереження корупції на колишньому рівні, але і для її подальшого зростання.

Рисунок 5. Процентний розподіл відповідей на запитання «Яка Ваша особиста «політика» стосовно хабарів?» (% від усіх).

2. Громадська думка про заходи з протидії корупції

Для визначення громадської думки про необхідні заходи з протидії корупції респондентам було поставлено питання «На Вашу думку, які кроки потрібно зробити, щоб подолати корупцію?», процентний розподіл відповідей на нього представлений на рисунку 6.

Рисунок 6. Процентний розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, які кроки потрібно зробити, щоб подолати корупцію?» (% від усіх).

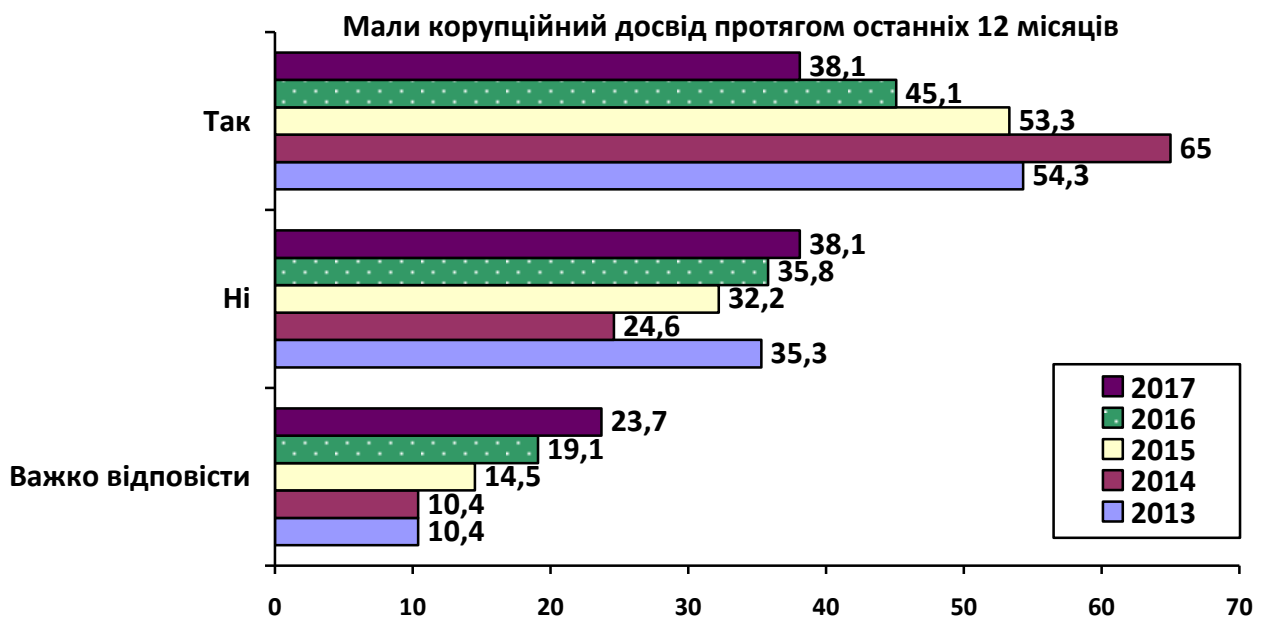
З рисунку видно, що серед харків'ян, як і рік тому, домінує думка, що подолати корупцію неможливо (35,9% у 2017 р., 41,8% у 2016 р., 36,2% у 2015 р. і 38,4% у 2014 р.) Майже третина респондентів, як і рік тому, вважає, що владі не вистачає бажання дійсно боротися з корупцією, і це найвищий

показник за всі роки дослідження. Серед заходів боротьби з корупцією **найбільш ефективними респонденти, як і рік тому, вважають репресивні заходи**, та і кількість прихильників люстрації чиновників знову суттєво збільшилась після 2015 р. (з 18,4% у 2015 р. до 24% у 2016 р.). У порівнянні з 2016 зросла популярність такого економічного заходу, як **підвищення зарплати** (з 9,6% у 2016 р. до 21,9% у 2017 р.). Менш популярними залишаються заходи бюрократичного впливу, а **виховання населення в антикорупційному дусі** ефективним вважає лише шоста частина респондентів (17,7% у 2017 р. порівняно з 21,2% у 2014 р.).

3. Досвід щодо корупції

Респондентам було поставлено питання «Чи доводилось Вам або членам Вашої родини за останні 12 місяців стикатися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, у тому числі освітніх, медичних чи інших організацій?». Процентний розподіл відповідей на нього представлений на рисунку 7.

З рисунку видно, що **більше третини опитаних (38,1%) за останні 12 місяців стикалися з проявами корупції**. Такий же відсоток (38,1%) повідомили про те, що таких випадків в їхньому житті протягом останнього року не було, а 23,7% не змогли відповісти однозначно. У порівнянні з 2013-2016 рр. ми спостерігаємо зменшення проявів корупції.

Рисунок 7. Процентний розподіл відповідей на запитання «Чи доводилось Вам або членам Вашої родини за останні 12 місяців стикатися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, у тому числі освітніх, медичних чи інших організацій?» (% від тих, хто відповів). Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки.

Інформацію про корупційний досвід у вигляді процентного розподілу відповідей на запитання «Чи мали Ви або члени Вашої родини контакти з працівниками наступних державних установ за останні 12 місяців?» і «Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне ... У Вас вимагали хабара (грошей, подарунка, послуги); Ви самі пропонували хабара (грошей, подарунка, послуги); Ви використовували «зв'язки» (знайомство, протекцію, «блат»)» подано у таблиці 6. Запитання щодо конкретного корупційного досвіду ставились тільки респондентам, які мали контакти з певними державними установами.

Слід зауважити, що коли розглядаються випадки корупції ми наводимо проценти до усіх опитаних. Якщо розглядати розподіл випадків добровільного

хабарництва та хабарів на вимогу серед тих, хто мав контакти з певними державними установами – то проценти будуть значно вищими (див. табл. 7).

Таблиця 6.

Процентний розподіл відповідей на запитання «Чи мали Ви або члени Вашої родини контакти з працівниками наступних державних установ за останні 12 місяців?» і «Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне ...» (% від усіх). Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки.

	Мали контакти					Від них вимагали хабар					Самі пропонували хабар					Використовували «зв'язки»				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Державні медичні заклади	49,4	62,0	57,0	61,4	61,5	18,5	25,5	22,3	21,1	24,9	10,2	20,5	11,8	13,7	14,3	10,2	13,1	7,5	7,9	13,5
Державні загальноосвітні школи	14,4	28,6	31,7	33,0	47,8	5,1	18,6	9,9	12,4	17,7	3,7	7,2	6,6	5,9	10,3	2,2	1,2	3,6	4,3	12,2
Контакти з представниками вищих навчальних закладів	28,7	34,8	45,8	32,6	43,2	13,4	17,0	15,9	10,3	16,2	6,1	8,4	6,9	7,5	15,3	3,3	5,3	5,3	4,7	11,3
Влаштування на роботу до державної установи	17,9	17,6	27,0	21,2	26,5	8,1	6,7	8,6	5,5	10	3,3	2,8	5,6	5,1	11,9	3,5	6,9	3,4	4,8	11,7
Підключення чи ремонт комунальних послуг або зв'язку	15	27,4	30,8	37,1	36,5	7,3	13,8	6,8	11,5	10,6	1,8	6,9	6,0	8,5	14,6	1,6	2,9	3,6	4,5	10,9
Оформлення чи отримання соціальних виплат	10,8	22,7	25,4	27,1	28,7	4,1	10,2	5,8	9,0	8,8	1,6	6,4	3,4	4,1	10,6	1,8	5,0	4,3	3,9	11,7
Отримання різних дозволів в органах влади	10,6	16,9	30,1	17,0	21,5	4,1	9,8	6,8	6,0	7,6	2	5,3	4,3	2,9	8,0	1	2,6	4,1	4,0	12,1
Контакти з представниками судової системи	6,9	10,0	24,1	16,5	21,3	2,8	6,0	6,4	6,1	8,2	1,2	2,8	4,5	3,0	9,3	0,6	1,2	4,1	4,0	11,4
Контакти з поліцією (не включаючи нову ІП)	13,8	19,3	31,3	20,1	27,5	6,1	11,9	10,5	6,7	10,9	4,1	4,6	6,0	4,3	12,1	1,6	2,8	3,8	4,9	13,2
Контакти з працівниками Державної автомобільної інспекції*	17,7	24,6	32,4	22,1	-	10	14,6	11,3	7,4	-	5,1	7,6	6,0	4,7	-	1,6	1,4	2,4	3,6	-
Контакти з новою патрульною поліцією*	-	-	-	-	24,8	-	-	-	-	9,5	-	-	-	-	10,1	-	-	-	-	13,0

* з 2017 р

Таблиця 6.

Процентний розподіл відповідей на запитання «Чи мали Ви або члени Вашої родини контакти з працівниками наступних державних установ за останні 12 місяців?» і «Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне ...» (% від усіх). Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки. (Продовження)

	Мали контакти					Від них вимагали хабар					Самі пропонували хабар					Використовували «зв'язки»				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Контакти з державними нотаріусами	6,7	12,9	19,6	14,3	20,8	2,4	6,4	3,3	4,5	8	1	2,4	4,5	2,8	7,7	0,4	2,8	2,8	3,3	12,7
Контакти з представниками прокуратури	5,3	6,7	17,4	10,6	18,4	2	4,0	3,8	3,5	7,2	0,6	1,5	4,7	1,6	7,1	0,6	1,0	2,1	3,7	10,9
Контакти з податковими службами	8,1	11,4	24,3	17,2	18,1	3,3	6,7	4,9	5,3	6,3	1	1,9	5,4	3,0	7,1	0,4	1,0	3,2	3,7	12,2
Отримання державного житла	4,1	6,7	16,5	12,9	15,7	1,6	4,5	3,9	4,3	5,6	1,2	2,4	4,5	2,7	6,9	0,2	0,5	2,1	3,4	12,7
Отримання кредиту (позики) в державній установі	9,6	12,6	17,4	14,6	20,7	1,4	6,2	3,2	1,7	6,6	1	2,8	4,1	3,8	10,3	2,2	2,2	3,9	3,9	9,6
Регламентация підприємницької діяльності	8,3	9,5	18,6	10,6	13,8	3,5	6,4	4,1	2,6	7,6	1,4	1,5	3,0	2,7	6,4	1,2	0,9	4,1	3,4	11,3
Проходження митного контролю, оформлення документів	8,5	17,4	21,6	18,7	16,5	4,3	10,2	4,7	5,7	6,9	0,6	3,3	3,6	3,3	7,2	0,8	1,9	4,7	4,3	11,3
Приватизация, володіння та користування землею	8,3	16,5	22,8	18,4	20,6	5,5	10,8	8,1	5,2	8,5	0,6	3,3	2,6	4,1	6,8	0,4	3,3	4,9	4,1	13
Реєстрація або приватизация об'єктів нерухомості	9,1	17,6	21,7	16,4	16,9	4,3	9,6	5,8	5,3	8,2	1,2	4,3	2,4	3,2	7,2	1,2	3,4	5,3	3,8	11,4

Ми добре бачимо, що як і у минулі роки харків'яни найчастіше контактують з представниками державних медичних закладів (61,5%), представниками вищих навчальних закладів (43,2%), та представниками Державних загальноосвітніх шкіл (47,8%), а також зі службами підключення чи ремонту комунальних послуг або зв'язку. Слід відзначити, що у порівнянні з 2016 р. загальна кількість респондентів, що повідомили про контакти з держустановами, суттєво збільшилась.

У порівнянні з опитуваннями 2016 р. ми продовжуємо спостерігати тенденцію до збільшення кількості випадків хабарництва, як на вимогу, так і добровільного.

Збільшення випадків вимагання хабарів на фоні збільшення кількості контактів з державними установами, на нашу думку свідчить про те, що респонденти стали більш відверто повідомляти про випадки хабарництва.

Якщо говорити про **використання «зв'язків»**, то харків'яни стали використовувати їх **частіше**, ніж раніше.

В цілому спостерігається загальне збільшення випадків корупційних відносин між респондентами та різними організаціями і посадовими особами. Отримані дані свідчать про істотне збільшення випадків корупції в м. Харкові за 2017 рік у порівнянні з до кризовим 2013 роком.

У таблиці 7 представлена інформація про те, яка саме кількість контактів з тими чи іншими установами супроводжується проявами корупції. Але слід розуміти, що точність цих даних нижча, ніж наведена у вступі (похибка складає від 4% до 6%).

Таблиця 7.

Процентний розподіл відповідей на запитання «Чи мали Ви або члени Вашої родини контакти з працівниками наступних державних установ за останні 12 місяців?» і «Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне ...» (% від тих, хто мав контакти з певними державними установами). Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки.

Установа	Від них вимагали хабар					Самі пропонували хабар					Використовували «зв'язки»				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Приватизація, володіння та користування землею	88,9	63,4	51,8	38,7	30,1	7,4	18,3	16,9	30,6	23,9	3,7	18,3	31,3	30,6	46
Проходження митного контролю, оформлення митних документів	81,0	68,8	36,2	42,6	27,2	4,8	18,8	27,5	24,6	28,5	14,3	12,5	36,2	32,8	44,3
Регламентация підприємницької діяльності	60,9	79,1	36,7	30,0	29,9	17,4	11,6	26,7	31,3	25,5	21,7	9,3	36,7	38,8	44,6
Судова система	68,8	72,9	42,5	46,3	28,2	12,5	16,7	30,0	23,1	32	18,8	10,4	27,5	30,6	39,2
Державні загальноосвітні школи	39,5	72,4	49,5	54,8	44	42,1	22,4	32,7	26,0	25,6	18,4	5,2	17,8	19,2	30,4
Податкові служби	71,4	74,5	36,1	44,1	24,5	19,0	19,1	40,3	25,2	27,7	9,5	6,4	23,6	30,6	47,8
Середнє значення	59,2	61,8	43,4	42,6	30,4	21,8	23,7	31,3	28,2	30,3	18,9	14,6	25,3	29,3	39,1

Таблиця 7.

Процентний розподіл відповідей на запитання «Чи мали Ви або члени Вашої родини контакти з працівниками наступних державних установ за останні 12 місяців?» і «Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне ...» (% від тих, хто мав контакти з певними державними установами). Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки. (Продовження)

Установа	Від них вимагали хабар					Самі пропонували хабар					Використовували «зв'язки»				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Поліція (не включаючи нову ПП)*	54,5	67,4	51,9	42,2	30,2	31,8	18,9	29,6	27,2	33,3	13,6	13,7	18,5	30,6	36,4
Прокуратура	66,7	55,6	35,7	39,5	28,7	8,3	25,9	44,6	18,5	28	25,0	18,5	19,6	42,0	43,3
Вищі навчальні заклади	59,8	59,1	56,7	45,9	38	21,8	26,4	24,7	33,3	35,7	18,4	14,5	18,7	20,8	26,3
ДАІ*	61,7	63,7	57,1	47,2	-	30,0	32,3	30,5	29,9	-	8,3	4,0	12,4	22,9	-
Нова ПП	-	-	-	-	29,1	-	-	-	-	31	-	-	-	-	39,9
Влаштування на роботу до державної установи	64,7	44,7	48,9	35,9	29,7	7,8	17,1	31,9	33,1	35,4	27,5	38,2	19,1	31,0	34,9
Підключення чи ремонт комунальних послуг або зв'язку	59,5	57,5	41,4	47,1	29,2	18,9	30,1	36,8	34,7	40,3	21,6	12,4	21,8	18,2	30,1
Оформлення чи отримання соціальних виплат	53,8	51,0	43,1	52,9	28,2	15,4	27,0	25,0	24,2	33,8	30,8	22,0	31,9	22,9	37,4
Отримання різних дозволів в органах влади	58,1	57,5	44,4	46,2	27,3	25,8	32,2	28,4	22,7	29,1	16,1	10,3	27,2	31,1	43,6
Державні нотаріуси	60,0	58,3	30,4	42,3	28,2	26,7	21,7	42,9	26,8	27,1	13,3	20,0	26,8	30,9	44,6
Державні медичні заклади	44,5	41,6	53,6	49,4	47,1	28,0	36,4	28,4	32,1	27,1	27,4	22,0	18,0	18,6	25,5
Отримання державного	37,5	61,8	37,5	41,7	22,2	50,0	32,4	42,9	26,0	27,2	12,5	5,9	19,6	32,3	50

житла																
Реєстрація або приватизація об'єктів нерухомості	64,3	60,5	43,1	43,4	30,5	17,9	23,3	18,1	25,7	26,9	17,9	16,3	38,9	31,0	42,5	
Отримання кредиту (позики) в державній установі	29,4	64,2	28,3	18,4	24,8	29,4	18,9	36,7	40,2	38,8	41,2	17,0	35,0	41,4	36,4	
Середнє значення	59,2	61,8	43,4	42,6	30,4	21,8	23,7	31,3	28,2	30,3	18,9	14,6	25,3	29,3	39,1	

За кількістю хабарів на вимогу «лідують» Державні загальноосвітні школи (44,0%), та «Державні медичні заклади» (47,1%). Середня кількість хабарів на вимогу, у порівнянні з 2016 роком, суттєво змінилась. У 2016 році середній відсоток хабарів на вимогу в державних установах та закладах склав 42,6%, а у поточному 2016 році – 30,4%, для порівняння - у «докризисному» 2013 році (59,2%).

За кількістю добровільних хабарів у поточному році «лідують», як і минулому році, «Отримання кредиту (позики) в державній установі» (38,8%), та «Підключення чи ремонт комунальних послуг або зв'язку» (40,3%).

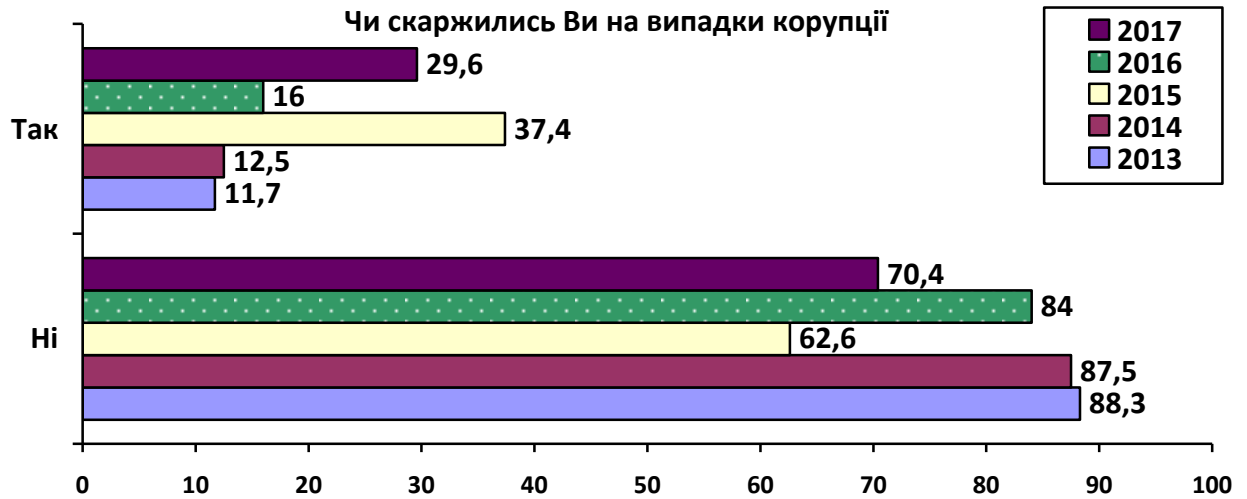
У порівнянні з 2013-2016 роками процентна частка «добровільного» хабарництва зросла (з 21,8% у 2013 р. до 30,3% у 2017 р.), але у порівнянні з 2015 роком (31,3%) трохи знизилась.

Якщо говорити про використання «зв'язків», то його відсоток виріс ще більш суттєво! Більш ніж третина харків'ян (39,1%) зізнається у тому, що отримували бажане за допомогою «блата». Більш за все його використовують у цьому році при «Отриманні державного житла» (50%), та у контактах з державними нотаріусами (44,6%).

На фоні загального зменшення хабарів на вимогу зростає добровільне хабарництво та, дуже суттєво, використання зв'язків. Подібну тенденцію ми спостерігаємо вже четвертий рік поспіль!

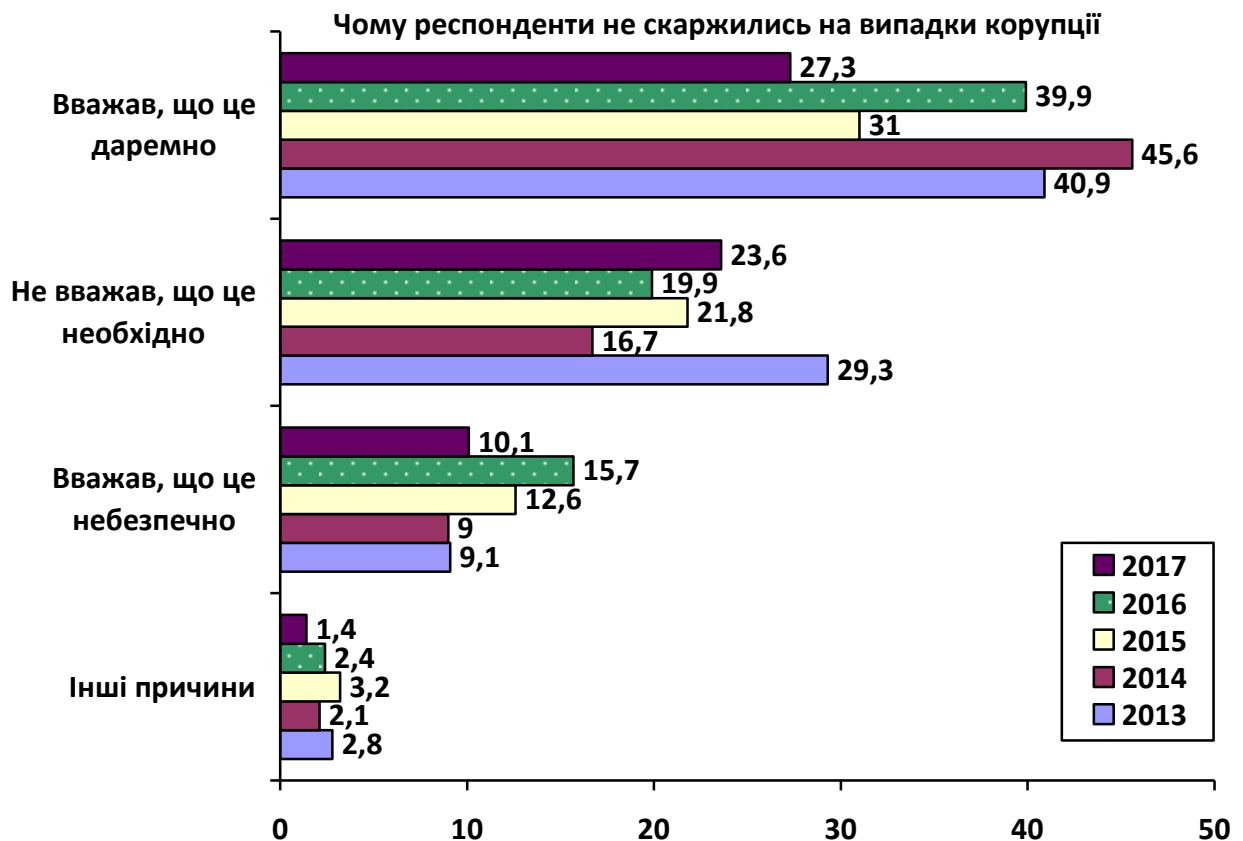
З метою виявлення «рівня оскарження корупції» респондентам було поставлено питання «Якщо Ви або члени Вашої родини за останні 12 місяців стикалися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, чи скаржились Ви на їхні дії?», процентний розподіл відповідей на нього представлений на рисунку 8.

З рисунку 8 видно, що харків'яни у своїй більшості, як і раніше, рідше скаржаться ніж не скаржаться на випадки корупції. Однак у цьому році тих, хто скаржиться, стало майже у два рази більше, чим раніше (29,6%) у 2016 році, але менше, ніж у 2015 року.

Рисунок 8. Процентний розподіл відповідей на запитання «Якщо Ви або члени Вашої родини за останні 12 місяців стикалися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, чи скаржились Ви на дії корупціонерів?» (% від тих, хто відповів). Порівняльні дані за 2013-2017 роки.

Для того, щоб з'ясувати чому саме деякі респонденти все ще не скаржаться на випадки корупції, ми встановили їм запитання «Якщо факти корупції були, але Ви про них не заявляли, то яка була основна причина?», процентний розподіл відповідей на нього представлений на рисунку 9.

Рисунок 9. Процентний розподіл відповідей на запитання «Якщо факти корупції були, але Ви про них не заявляли, то яка основна причина?» (% від тих, хто відповів). Порівняльні дані за 2013, 2014, 2015, 2016 та 2017 роки.

З рисунку 9 ми бачимо, що основною причиною не оскарження випадків корупції як і раніше є думка що **«це даремно»** (27,3%). Но у порівнянні з 2016 роком відсоток таких відповідей значно зменшився і став найменшим за всі роки спостережень . Кількість тих, хто вважає, що **скаржитись на корупцію немає потреби**, навпаки збільшилась (23,6%) у порівнянні з 2016 роком. Це не дуже позитивна тенденція, бо вона, можливо, вказує на те, що **кожний четвертий з опитуваних сам брав участь у корупційних діях і тому виправдовує хабарництво.**

Висновки.

Протягом 2017 року рівень суб'єктивної оцінки гостроти проблеми корупції в українському суспільстві знизився. При цьому харків'яни схильні, як і раніше, оцінювати рівень хабарництва в своєму рідному місті як нижчий ніж в Україні.

Респонденти у цілому схильні вважати, що рівень корупції в Харкові стабілізувався. При цьому серед харків'ян розповсюджена думка, що корупція більше шкодить якимось іншим громадянам, ніж їм самим. Майже кожний п'ятий респондент вважає, що корупція у суспільстві особисто йому не шкодить (21,5%).

Майже половина опитаних добре усвідомлює негативне і руйнівне значення корупції для людини (44,4%), суспільства та держави (41,5%), але більше третини (38,7%) вважають, що корупція є швидким шляхом вирішення складних проблем без бюрократії та тяганини. Кожний четвертий респондент (22,5%) вважає, що корупція - це давня традиція і, можливо, в чомусь вона виправдана.

Порівняно з 2016 роком трохи збільшився відсоток респондентів, які виправдовують корупційні практики (60% іноді та 9,3% завжди). Частка тих, хто категорично заперечує корупційні практики, також трохи збільшилась (30,7%). Три чверті опитаних суб'єктивно готові до корупційних практик.

Зростає поляризація поведінкових установок харків'ян щодо корупційних практик. Відповіді респондентів, як і рік тому, свідчать про переважання толерантності до хабарів над нетерпимістю. Кожен третій з респондентів схильний особисто виправдати хабарництво, коли для нього складається безвихідна (з його точки зору) ситуація, або йому «дуже потрібен результат». Кожен четвертий вважає, що без корупції не обійтись. Лише чверть опитаних (28,3%) повністю заперечує корупцію і вважає, що давати хабарі не слід ніколи та ні при яких обставинах.

У респондентів відсутня єдина свідома позиція щодо шляхів подолання корупції в суспільстві і державі. Більше третини (35,9%) продовжує вважати, що перемогти корупцію взагалі неможливо. Серед заходів боротьби найбільш ефективними респонденти вважають репресивні заходи, менш популярними є заходи економічного впливу. Сподівання на вихованість та особисту відповідальність трохи збільшились.

Спираючись на свій особистий досвід та досвід членів сім'ї, більше третини опитаних (38,1%) повідомили, що за останні 12 місяців стикалися з проявами корупції. Такий же відсоток (38,1%) повідомили про те, що таких випадків в їхньому житті протягом останнього року не було, а 23,7% не змогли відповісти однозначно, відсоток таких респондентів зріс.

На фоні загального зменшення хабарів на вимогу (з 59% у 2013 р. до 30% у 2017 р.) зростає добровільне хабарництво (з 22% у 2013 р. до 30% у 2017 р.) та, дуже суттєво, використання зв'язків (з 19% у 2013 р. до 39% у 2017 р.). Це означає, що харків'яни займають активну позицію і самі шукають шляхи вирішення важливих для них питань, в тому числі і використовуючи корупцію.

Переважна більшість харків'ян (70,4%) не скаржилася на випадки корупції. Відсоток таких респондентів значно зменшився (на 14%) у порівнянні з 2016 роком. Основною причиною не оскарження випадків корупції як і раніше є думка що «це даремно» (27,3%). Також збільшилась кількість тих, хто вважає, що скаржитись на корупцію немає потреби (23,6%).

Взагалі дослідження показує існування протиріччя у ставленні харків'ян до явища корупції. З одного боку, вони формально показують добре розуміння негативних наслідків цього явища, вважають його шкідливим для суспільства і держави. З іншого боку, вони схильні виправдовувати і миритися з корупцією за принципом «така природа речей і нічого з цим зробити не можна».

Дослідження 2013-2017 років не виявили суттєвих змін у ставленні до корупції. Більшість громадян на індивідуальному рівні схвалюють корупцію, бо вона «функціональна» для них при вирішенні конкретних життєвих питань. На суспільному рівні, «взагалі», громадяни корупцію засуджують. Для подолання цього явища пропонують наказувати «когось іншого», а змінювати власну поведінку не вважають за потрібне.

Соціологічна анкета «Корупція у повсякденному житті харків'ян».

Шановні мешканці м. Харкова!

Пропонуємо Вам взяти участь у соціологічному дослідженні громадської думки мешканців м. Харкова щодо проблеми корупції. Опитування є анонімним, отримана інформація буде використана в узагальненому вигляді для удосконалення заходів щодо запобігання і протидії корупції в Харківській області.

1. Як Ви вважаєте, наскільки серйозною є проблема корупції для Харкова?

Дуже серйозна	Скоріше серйозна, чим ні	Важко відповісти	Скоріше не серйозна, чим серйозна	Абсолютно не серйозна
1	2	3	4	5

Як би Ви оцінили рівень корупції в ... ?

	Дуже високий	Вище середнього	Середній	Нижче середнього	Дуже низький	Важко відповісти
2. Україні	1	2	3	4	5	6
3. м. Харкові	1	2	3	4	5	6

4. Як на Вашу думку змінився рівень корупції у м. Харкові, протягом останніх 12 місяців?

Суттєво збільшився	Трохи збільшився	Не змінився	Трохи зменшився	Суттєво зменшився	Важко відповісти
1	2	3	4	5	6

Як на Вашу думку – чи шкодить корупція ... ?

	ТАК, шкодить	Скоріше за все шкодить	Скоріше за все НЕ шкодить	НІ, не шкодить	Важко відповісти
5. Добробуту громадян	1	2	3	4	5
6. Вам особисто	1	2	3	4	5

7. На Вашу думку, чи може надання хабара, неофіційних послуг або подарунка бути виправданим, якщо це необхідно для вирішення важливої для Вас справи?

1. Так, завжди.   2. Іноді.   3. Ніколи.

8. Що, на Вашу думку, означає корупція для людей та суспільства? (зробіть не більше 4-х виборів).

1. Це є давня традиція і можливо в чомусь вона виправдана.
2. Корупція як іржа роз'їдає суспільство та гальмує будь-які позитивні зрушення.
3. Корупція є швидким шляхом вирішення складних проблем без бюрократії та тяганини.
4. Корупція спотворює людей, бо привчає не поважати закони, збагачуватися без міри та не мати сумління.
5. Існує прислів'я, яке виражає сутність корупції: «не підмажеш – не поїдеш».
6. Корупція робить нас відсталими і перешкоджає європейській інтеграції.
7. Корупція є мотивом та стимулом для багатьох професій і апарату управління.
8. Корупція дискредитує державу, міліцію, прокуратуру, суди тощо

9. Яка Ваша особиста «політика» стосовно хабарів?

1. Ніколи та ні при яких обставинах не давати хабарів.
2. Можна як виключення піти на хабар, якщо ситуація безвихідна або дуже потрібен результат.
3. Іноді без цього не можливо обійтися, і треба до цього ставитися філософськи.
4. Хабар потрібно давати завжди (якщо це є можливим), бо так простіше та швидше вирішуються проблеми.
5. І давати і брати хабарі навіть потрібно, якщо ти розраховуєш на кар'єру і хочеш бути людиною «системи».

10. На Вашу думку, які кроки потрібно зробити, аби подолати корупцію?

(можна зробити декілька відміток)

1. Корупцію подолати не можливо.
2. Потрібне щире бажання вищих ешелонів влади покінчити з корупцією.

3. Посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за корупційні дії.
4. Проводити періодичну люстрацію чиновників та порівнювати їх статки з деклараціями про доходи.
5. Суттєво підвищити зарплату посадовців, чиновників, правоохоронців.
6. Кожен громадянин повинен сам відмовитись від участі у корупційних стосунках.
7. Зробити різні бюрократичні процедури прозорими, відмовитися від спілкування віч-на-віч з чиновниками.
8. Зменшити кількість контролюючих органів, спростити дозвільні та адміністративні процедури.
9. Виховувати населення, починаючи зі шкільного віку, у дусі не сприйняття корупції.
10. Доводити кримінальні та судові провадження щодо фактів корупції до логічного завершення.
11. Що ще? _____

11. Чи доводилось Вам або членам Вашої родини за останні 12 місяців стикатися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, у тому числі освітніх, медичних чи інших організацій?

1. Так.   2. Ні.   3. Важко відповісти.

А тепер більш докладно щодо контактів з різними установами за останні 12 місяців:

12. Чи мали Ви або члени Вашої родини контакти з працівниками наступних державних установ за останні 12 місяців?				13. Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне:			
				У Вас вимагали хабара (грошей, подарунка, послуги)	Ви самі пропонували хабара (гроші, подарунок, послугу)	Ви використовували «зв'язки» (знайомство, протекцію, «блат»)	
1.Так	2.Ні	1.	Державні медичні заклади	1.	1	2	3
1.Так	2.Ні	2.	Державні загальноосвітні школи	2.	1	2	3
1.Так	2.Ні	3.	Вищі навчальні заклади	3.	1	2	3
1.Так	2.Ні	4.	Влаштування на роботу до державної установи	4.	1	2	3
1.Так	2.Ні	5.	Підключення чи ремонт комунальних послуг або зв'язку	5.	1	2	3
1.Так	2.Ні	6.	Оформлення чи отримання соціальних виплат	6.	1	2	3
1.Так	2.Ні	7.	Отримання різних дозволів в органах влади	7.	1	2	3
1.Так	2.Ні	8.	Судова система	8.	1	2	3
1.Так	2.Ні	9.	Поліція (не включаючи нову патрульну поліцію)	9.	1	2	3
1.Так	2.Ні	10.	Нова патрульна поліція	10.	1	2	3
1.Так	2.Ні	11.	Державні нотаріуси	11.	1	2	3
1.Так	2.Ні	12.	Прокуратура	12.	1	2	3
1.Так	2.Ні	13.	Податкові служби	13.	1	2	3
1.Так	2.Ні	14.	Отримання державного житла	14.	1	2	3
1.Так	2.Ні	15.	Отримання кредиту (позики) в державній установі	15.	1	2	3
1.Так	2.Ні	16.	Регламентация підприємницької діяльності	16.	1	2	3
1.Так	2.Ні	17.	Проходження митного контролю, оформлення митних документів	17.	1	2	3
1.Так	2.Ні	18.	Приватизація, володіння та користування землею	18.	1	2	3
1.Так	2.Ні	19.	Реєстрація або приватизація об'єктів нерухомості	19.	1	2	3

14. Якщо Ви або члени Вашої родини за останні 12 місяців стикалися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, чи скаржились Ви на дії корупціонерів?

1. Так. (*перехід до питання 16*)
2. Ні.

15. Якщо факти були, але Ви про них не заявляли, то яка основна причина?

1. Вважав, що це даремно.
  2. Не вважав, що це необхідно.
  3. Вважав, що це небезпечно.
  4. Інше
-

16. Ваша стать:

1. Чоловіча.
2. Жіноча.

17. Вік:

1. 18 – 29 років
2. 30 – 39 років
3. 40 – 49 років
4. 50 – 59 років
5. 60 і більше

18. Освіта:

1. Початкова, неповна середня
2. Середня
3. Середня спеціальна
4. Незакінчена вища
5. Вища
6. Вчений ступень

19. Яке Ваше матеріальне становище (або Вашої сім'ї):

1. *Низьке.* Доводиться у всьому собі відмовляти, грошей «не завжди вистачає на хліб».
2. *Нижче середнього.* На харчування вистачає, але в іншому буває дуже важко.
3. *Середнє.* Вистачає на їжу і на одяг, але купувати предмети тривалого користування важко.
4. *Вище середнього.* Маємо деякі заощадження, іноді купуємо предмети тривалого користування.
5. *Гарне.* Ні в чому для нас важливого собі не відмовляємо.

Дякуємо за участь у опитуванні!